

ДРУШТВЕНА СТРУКТУРА ПРИЗРЕНА У 14. ВЕКУ*

Проф. др Синиша Мишић

Универзитет у Београду, Филозофски факултет

Апстракт: Рад се бави друштвеним структурама и њиховим развојем у Призрену током 14. века. Призрен је у периоду до 1371. године био најразвијенији град у унутрашњости српске државе, што је узроковало динамичан развој друштва и промене унутар појединих слојева.

Кључне речи: Призрен, 14. век, Србија, властела, занатлије, трговци, дубровачка колонија, грађанство.

Призрен је током 14. века досегао зенит свог економског развоја, али је после 1371. године почео нагло да опада због политичких промена. У граду је било далматинских, грчких и домаћих трговаца, а неки од њих су ту били стално настањени. У Призрену је, у цркви Богородице Љевишке, коју је краљ Милутин из темеља обновио, било седиште једне од најстаријих епископија. У самом граду, а и у непосредној близини, на Рибнику, били су владарски дворови.¹ У првој половини 14. века у граду је постојала значајна колонија дубровачких трговаца. Дубровачка влада је 1332. године одредила да конзул за целу Србију треба да највише седи у Призрену, а у тешким тренуцима био је дужан да пита за савет тамошње дубровачке трговце.² Први познати стални конзул у Призрену био је Паулус де Мартинусио (Paulus de Martinusio), именован на годину дана са платом, али се у том периоду није смео бавити трговином.³ У ово време то је била најзначајнија дубровачка колонија трговаца у Србији. У граду су постојале и две латинске цркве, у самом граду црква Свете Марије, а више града црква Светог

---

* Рад је настао као део истраживања у оквиру пројекта *Насеља и становништво српских земаља у позном средњем веку (14.–15. век)*, ев. бр. 177010, које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја РС.

¹ С. Мишић, Т. Суботин Голубовић, *Светоарханђеловска хрисовуља*, Београд 2003, 21–22.

² *Monumenta Ragusina* V, 340–343.

³ *Monumenta Ragusina* II, 36 ; Isto V, 325, 343; Т. Smičiklas, *Codex diplomaticus* IX, 222.

Петра.⁴ Тома, син Паула де Томе (Paul de Thoma), је 1326. године једној од њих поклатио своју кућу у Призрену.⁵ Свештеници су 1354. године били дон Стефан и дон Влахо.⁶ Јакој трговачкој активности доприносила је и чињеница да се град налазио на чувеном Зетском путу, који је од Скадра, преко Призрена, водио на Косово и Ново Брдо, у средиште средњовековне српске државе. Општи пораст трговачке размене допринео је развоју тргова дуж главних путева. Ова констатација се у највећој мери односи и на Призрен.⁷

Градови наслеђени или освојени од Византије, у које спада и Призрен, разликовали су се у урбаној организацији и у својој социјалној структури од свих других типова градских насеља. Сви су били утврђени, а неки су имали и цитаделу (кула). Нису имали привредну специјализованост као рударска насеља, али је Призрен био карактеристичан по производњи свиле. Њихова одлика је и присуство властеле у самом граду. Властела која је живела у Призрену имала је своја имања (њиве, винограде) у „градском метоху” који се пружао на око пет до шест километара у полупречнику око града.⁸ Кругу угледне властеле свакако је припадао Младен Владојевић, а вероватно и Рајко.⁹ Младен је, заједно са мајком, био ктитор цркве Светог Спаса, за коју му је цар Душан дао цркву Светог Андреје у Охриду. Рајкова црква Светог Николе, такође у Призрену, поседовала је 15 винограда у градском метоху. Поред властеле у граду је живео и један број властелинчића. Овом слоју је сигурно припадао и Новак Пеција, који је потчињен Светим Арханђелима са дворима и поседима који су били у градском метоху.¹⁰ Властелинчић је и Тодор Лепић и зет му Мирослав, први је већ имао двор у Призрену, а другоме је двор дала црква.¹¹ Тодор није у граду живео у заједници са зетом. Цар Стефан Душан је манастиру Светих Арханђела потчинио и Орланда Мицовића са баштином, људима и са свиме што има у граду, као и са његовим баштинским селом Селчани-

⁴ А. Theiner, *Monumenta Slavica* I, 215.

⁵ HAD, Test. Not. 3, foll. 40.

⁶ HAD, Test. Not. 4, foll. 23', према С. Ђирковић, *Работници, Војници, Духовници. Друштва средњовековног Балкана* (Београд 1997) 248–249.

⁷ Д. Ковачевић Којић, *Градски живот у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*, Београд 2007, 185.

⁸ М. Благојевић, *Град и жупа – међе градског друштва, Социјална структура српских градских насеља (XII–XVIII век)*, Смедерево–Београд, 1992, 75–77.

⁹ С. Мишић, Т. Суботин Голубовић, *Светоарханђеловска хрисовуља*, 89, 90.

¹⁰ Исто, 90 (206).

¹¹ Исто, 113 (1106).

ма.¹² Владимир Чрепић и Бојко Петровић су такође властелинчићи са поседима у граду и градском метоху, и они су потчињени царевој задужбини, а дато им је и црквене земље у Посуђу.¹³ Број властелинчића који су живели у Призрену није био мали, а имања су им се састојала од винограда, њива, млинова и „дворова“ у граду. У Призрену је било много „дворова“, од двора цара Душана, па до „двора“ неке Доброславе који је био димензија 18 са 12 метара, што је мали простор. Доброслава је овај двор продала за осам литара сребра (2,75 кг).¹⁴ Цар Душан, а затим и цар Урош, имали су двор и на Рибнику у градском метоху. Повремено присуство владара у граду сигурно је давало Призрену значај који неки други градови нису имали.

У Призрену се налазила и црква Свете Богородице на Љевиши, седиште епископије која је имала поседе у граду и у градском метоху.¹⁵ Свакако је најужицајнија личност у граду био призренски епископ, а после 1346. године митрополит. Он је имао важну улогу и у судском систему града. На челу градске управе налазио се кефалија, а Призрен је имао и кнеза. Све ове личности припадају слоју крупне властеле, осим кнеза, и давале су посебан печат друштвеној структури града и начину живота у њему. Обични грађани Призрена били су повлашћенији у односу на аграрно окружење, па су тако били ослобођени поноса и приселице.¹⁶ Призрен је као такав привлачио околно становништво, а половином 14. века био је свакако најразвијенији град у унутрашњости српске државе. Робноновчани односи су били развијени до те мере да је цар Душан забранио калуђерима Светих Арханђела да узимају у закуп жито и вино или дају новац под интерес.¹⁷ Оваква пословна клима омогућавала је способним појединцима из редова зависног становништва да стекну знатну имовину и постану значајни становници града. Дobar пример за ово социјално померање на више је Дабижив каматник, човек кесара Гргура, који је очигледно пословао у Призрену. Њега је кесар Гргур делимично потчинио Светим Арханђелима, са обавезом да манастиру годишње даје 18 лисичијих кожа.¹⁸ Овај Дабижив је имао и један виноград на Курилима који му је цар заменио.¹⁹ Очигледно је

¹² Исто, 109 (953).

¹³ Исто, 114 (1138); М. Благојевић, *Град и жупа*, 80.

¹⁴ А. Соловјев, *Одабрани споменици српског права*, Београд 1926, 148.

¹⁵ С. Мишић, *Хрисовуља краља Стефана Уроша III Призренској епископији*, ССА 8 (2009) 11–36.

¹⁶ М. Благојевић, *Град и жупа*, 84.

¹⁷ С. Мишић, Т. Суботин Голубовић, *Светоарханђеловска хрисовуља*, 112 (1055).

¹⁸ Исто, 91 (221).

¹⁹ Исто, 90 (180).

да се бавио и новчаним трансакцијама, дајући новац под интерес. По имовном стању, Дабижив није заостајао за властелинчићима, али је био зависан човек. Он је добар пример како се у Призрену половином 14. века, у редовима зависног становништва зачињао један нови слој – грађанство. Овај процес ће, захваљујући историјским околностима, остати само у зачетку што се тиче овог града.

Поред дубровачких трговаца, у Призрену је живело и радило и много домаћих занатлија, а временом се формирао и слој домаћих трговаца. Занатлије су биле потчињене властели и цркви као својим феудалним господарима, а сигурно је било и лично слободних мајстора. Уз цркву Светог Спаса даровани су и људи са стасовима, а међу њима: Раде ковач, грнчар Леш са синовима, златар Доброслав, златар Заведич.²⁰ Двојица последњих су се својим занатом могла бавити искључиво у граду јер је златарски занат био забрањен по селима. Цар Душан је Светим Арханђелима даровао и осам кројача, седам обућара на челу са протомајстором Рајком, и на крају и три зидара.²¹ Манастиру су приложена и три уздара, а двојица ковача су обавезана да дају 40 коњских потковица годишње. Такође, једини помен ткача у српским изворима односи се на Призрен. Неки Иванко ткач имао је виноград на Курилима који му је цар Душан заменио када је на овом потесу стварао комплекс манастирских винограда.²² Иначе, у Призрену је био, као што је већ истакнуто, центар производње свилених тканина наслеђен још од Византије.²³ Дубровчани у Призрену купују тканине које извозе, што значи да је било више ткачких радионица и да је ткачки занат био развијен.²⁴ У граду је било и воскара, а краљ Стефан Дечански је наложио Которанима да са трга уклоне „кућу воштану”, објекат у коме су прерађивали восак.²⁵ У граду су постојале радионице за израду накита, ковница новца. Преко накита, украсних тканина, личног богатства у новцу, грађани Призрена се приближавају племству, на помолу је почетак формирања грађанског сталежа. Такође, део призренске властеле одаје се трговачким пословима, а неки од њих постају јако богати и значајни. То се пре свега, односи на Богдана Киризмича, протовестијара краља Вукашина, који се октобра 1368. године задужио на велике суме

²⁰ Исто, 89 (162, 163); Б. Ферјанчић, *Манастирски људи у византијском и српском граду*, Социјална структура српских градских насеља (XII–XVIII век), Смедереве–Београд, 1992, 57.

²¹ С. Мишић, Т. Суботин Голубовић, *Светоарханђеловска хрисовуља*, 113.

²² Исто, 90 (183).

²³ С. Ћирковић, *Работници, Вијници, Духовници*, 65.

²⁴ HAD, *Div. Sanc.* 11, foll. 41.

²⁵ ССА 8 (2009) 11–36 (С. Мишић).

код тројице дубровачких трговаца.²⁶ У овом периоду јавља се већи број домаћих трговаца у Призрену, па су тако 25. фебруара 1368. године чак седморица њих узели кредит у Дубровнику.²⁷ Слом на Марици 1371. године, и промена господара одредили су судбину Призрена и прекинули су процесе промена у његовој друштвеној структури. Град губи на значају, а центар привредних активности се помера ка Новом Брду са развојем рударства. Дубровчани чак 1433. године изјављују да више не одлазе у Призрен.

Поред властеле, занатлија, домаћих трговаца и других, Призрену 14. века печат је давала и колонија дубровачких трговаца. У периоду до 1371. године она је била најбројнија и најзначајнија насеобина дубровачких трговаца у Србији. Многи Дубровчани су овде пословали, представници најпознатијих дубровачких породица су долазили у Призрен и ту пословали на дуже, а неки од њих су у дужем периоду били стално настањени у граду. Један представник породице Бодачић се 1322. године помиње у Призрену, где се бавио трговином житом.²⁸ Позната патрицијска породица Држић је у првој половини 14. века била веома активна у Призрену. Јуније (Junius) Држић је 1333. године био „consul in Slavonia”, званични представник дубровачких трговаца са седиштем у Призрену.²⁹ Он је и касније остао везан за овај град, где је боравио 1346. године са синовима Мисом и Матеусом, а у граду је, по свему судећи, имао и своју кућу.³⁰ Манчетићи су још једна чувена дубровачка патрицијска породица која је овде била присутна у дужем временском периоду. Потомци Николе Манчетића су 1332. године пословали у Призрену. Лампре Манчетић је стајао на челу трговачког друштва које је 1335. године, између осталог, трговало кожом коју су слали за Дубровник. Друштво је у великом обиму трговало и сољу.³¹ Из ових примера је видљиво да су Дубровчани поклањали знатну пажњу тргу у Призрену. Овде се трговало различитом робом: свилом, тканинама, кожом, сољу, житом, воском, а дубровачки трговци су били организовани у трговачка друштва, имали су своје куће у граду, али и своје радње и магацине за складиштење робе.

²⁶ HAD, *Deb. Not.* 7, foll. 158', 160; Р. Михаљчић, *Град у преломном раздобљу*, Социјална структура српских градских насеља (XII–XVIII век), Смедерево–Београд, 1992, 115.

²⁷ HAD, *Deb. Not.* 7, foll. 132–132'.

²⁸ *Monumenta Ragusina* I, 121.

²⁹ *Monumenta Ragusina* V, 382.

³⁰ *Monumenta Ragusina* I, 209; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у 14. веку*, Београд 1960, 189.

³¹ HAD, *Div. Canc.* 11, foll. 189'–190 ; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 320, 326.

Дубровачки трговци су имали велику улогу и у раду призренске царинарнице. У периоду највећег развоја трговачких послова они су по правилу држали ову царинарницу под закуп од српског владара. У овом послу су се посебно истакли представници породице Бунић. У периоду од 1335. до 1342. године закупци призренске царине били су браћа Маринус и Мика де Бона, а од 1342. године њима се придружио и најмлађи брат Јоханес.³² Микаел Мика де Бона (Michael de Bona) бавио се искључиво убирањем царине и становао је у самој царинарници у Призрену.³³ Њихов рођак Лука Бунић је такође пословао у Призрену, где је 1371. године преузео 18 унци злата које је требало продати у Венецији.³⁴ Призренску царину су 1349. године држали Марко и Мате Васиљевићи. Они су истовремено узели под закуп и царину у Новом Брду.³⁵ Са њима заједно удео у закупу призренске царине имао је и Степе Журговић. Пре тога, 1347. године ову царину су држали Марин Гучетић са браћом и Лаурико де Волкасе (Laurico de Volcasse), који су имали трговачко друштво које је пословало и у Призрену.³⁶ Пре њих царину је држао Никола Лукаревић, чија се породица углавном бавила извозом соли.³⁷ Као што је видљиво из ових података, призренску царину су тридесетих и четрдесетих година 14. века држали дубровачки трговци, и то представници најмоћнијих дубровачких патрицијских родова, што све скупа говори о важности ове царине и великом промету роба преко ње. И у каснијим деценијама 14. века Дубровчани су били заинтересовани за ову царину. Тако ју је 1375. године закупио Покре де Бенеса (Pocre de Benessa).³⁸ У Призрену су били активни и представници чувене породице Соркочевић. Андрускус де Сорго (Andruschus de Sorgo) овде послује од 1360, а 1366. године куповао је домаћу свилу из призренских ткачница и извозио је у Венецију.³⁹ Поред већ поменутих артикала, Дубровчани су у Призрену трговали и сребром, оловом и воском. У трговини овим артиклима веома активни су били представници породице Држић.

Велико присуство Дубровчана у Призрену утицало је на развој града и на мењање његове друштвене структуре. Развој трговине, за који су они заслужни, подстицао је развој занатства, појаву домаћих

³² Т. Smičiklas, *Codex diplomaticus* XI, 16 ; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 146.

³³ HAD, *Div. Canc.* 11, foll. 189'.

³⁴ HAD, *Div. Canc.* 23, foll. 23–23' ; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 154.

³⁵ Исто, 125.

³⁶ Исто, 240.

³⁷ Т. Smičiklas, *Codex diplomaticus* XI, 384.

³⁸ Исто XV, 155.

³⁹ HAD, *Div. Canc.* 20, foll. 167.

трговаца и развој робноновчаних односа. Ове појаве и процеси утичу на градско становништво и промене у његовој социјалној структури. Држањем призренске царине у закуп Дубровчани су делом утицали и на управу градом јер су, поред кефалије и кнеза, и цариници имали одређене судске функције. Они су судили трговцима за непоштовање царинских прописа и неплаћање царине.⁴⁰ У граду је постојао и номик, што сведочи о развијености и сложености послова који су се у њему обављали. Са успоном Новог Брда и опадањем Призрена нестала је и дубровачка колонија. Развој града и усложњавање друштвене структуре је пресечено и заустављено. Дубровчани су отишли даље за својим трговачким пословима.

Prof. Siniša Mišić, Ph.D.
Belgrade University, Faculty of Philosophy

SOCIAL STRUCTURE OF PRIZREN IN 14TH CENTURY

Summary

Prizren saw a climax of its economic and social development in the period from 1330. and 1371. At this time the most numerous colony of Dubrovnik merchants worked in it. Renowned noblemen lived in the town, as well as a big number of 'minor lords' who had their *courts* in town. The Serbian ruler himself had a court in town. There was a seat of Prizren episcopacy there, and from 1346. onwards of Metropolitanate too, while the metropolitan was the most respected person in town.

Many craftsmen, from goldsmiths to weavers and shoemakers, waxers and bricklayers lived in the town. Although personally dependant, they were quite well off, some of them possessed fields and vineyards. Relations in terms of money and goods in the town were very well developed, while the emergence of local traders meant the beginning of creation of the middle class. The society of Prizren at the time is dynamic and in constant change. The development of the town was interrupted and stopped by the abrupt change of the political situation.

---

⁴⁰ С. Мишић, Т. Суботин Голубовић, *Светоарханђеловска хрисовуља*, 35.